

Frumvarp til laga um Vísindasjóð

Bjarni Benediktsson – Stjórnmaál – Dómsmálaráðherra – Menntamálaráðherra – Vísindasjóður –

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Stjórnmaálamaðurinn
Askja 2-18, Örk 8

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

FRUMVARP
TIL LAGA UM VÍSINDASJÓÐ

I. KAFLI

Stofnun og verksvið Vísindasjóðs.

1. gr.

Stofna skal sjóð, er nefnist Vísindasjóður.

2. gr.

Það er hlutverk Vísindasjóðs að efla íslenzkar vísindarannsóknir, einkum á sviði frumvísinda.

Í þessum tilgangi styrkir sjóðurinn:

- a. Einstaklinga eða vísindastofnanir vegna tiltekinna rannsóknaverkefna.
- b. Kandídata til vísindalegs sérnáms og þjálfunar.
- c. Rannsóknastofnanir til kaupa á tækjum, ritum eða rannsóknæfnum.

II. KAFLI

Skipulag og stjórn Vísindasjóðs.

3. gr.

Vísindasjóður greinist í tvær deildir, raunvísindadeild og hugvísindadeild. Raunvísindadeild annast styrkveitingar til rannsókna á sviði náttúruvísinda, þar með taldar eðlisfræði og kjarnorkuvísindi, efnafræði, stærðfræði, læknisfræði, líffræði, jarðfræði, dýrafræði, grasafræði, verkfræði og tæknifræði.

Hugvísindadeild annast styrkveitingar á sviði félagsfræði, lögfræði, hagfræði, sálfræði, uppeldisfræði, sagnfræði, bókmenntafræði, málvísinda, heimspeki og guðfræði.

4. gr.

Menntamálaráðherra skipar þrjá menn í stjórn Vísindasjóðs til fjögurra ára í senn. Skulu það vera formenn beggja sjóðsdeilda og einn maður án tilnefningar. Stjórn Vísindasjóðs skiptir sjálf með sér verkum. Menntamálaráðherra skipar á sama hátt varastjórn. Tilnefna sjóðsdeildir tvo þeirra manna. Stjórn Vísindasjóðs er í fyrirsvari fyrir sjóðinn gagnvart stjórnarvöldum og öðrum aðilum og sér um fjárvörzlu.

5. gr.

Menntamálaráðherra skipar deildarstjórnir samkvæmt því, sem hér segir:

- a. Stjórn raunvísindadeildar er skipuð fimm mönnum. Skal einn tilnefndur af Rann-

sóknaráði ríkisins, einn af læknadeild Háskóla Íslands og einn af verkfræðideild Háskóla Íslands. Einn skal tilnefndur af Kjarnfræðanefnd og einn af fundi, sem formaður Rannsóknaráðs ríkisins boðar til með deildarstjórum Atvinnudeildar háskólans og forstöðumönnum Náttúrugripasafns, Tilraunastöðvar háskólans í meinafræði, Rannsóknarstofu háskólans í meina- og sýklafræði, rannsóknarstofu Fiskifélags Íslands og raforkumálastjóra. Ráðherra getur ákveðið, að forstöðumenn annarra stofnana eigi aðild að síðastnefndri tilnefningu.

b. Stjórn hugvísindadeildar er skipuð fimm mönnum. Laga- og hagfræðideild Háskóla Íslands tilnefnir tvo og sé annar þeirra hagfræðingur eða félagsfræðingur. Heimspekideild Háskóla Íslands tilnefnir tvo og sé annar þeirra sálfræðingur eða uppeldisfræðingur. Guðfræðideild tilnefnir einn.

Varastjórn deildar er skipuð á sama hátt.

Stjórnendur deilda eru skipaðir til fjögurra ára, þó svo að tveir af fyrstu stjórnendum hvórrar deildar ganga úr stjórn eftir tvö ár samkvæmt hlutkesti. Deildarstjórn skiptir sjálf með sér verkum.

6. gr.

Deildarstjórnir úthluta styrkjum hvor úr sínum hluta Vísindasjóðs og hafa eftirlit með því, að þeim sé varið í samræmi við það, sem áskilið var, er þeir voru veittir. Deildarstjórn er heimilt að ráða vísindalega menntaðan ritara til undirbúnings styrkveitinga, eftirlits með hagnýtingu styrkja og til annarra tæknilegra starfa. Styrkur er að jafnaði ekki veittur nema eftir umsókn. Stjórn deildar getur þó boðið vísindamanni eða forráðamanni rannsóknastofnunar fjárstyrk til ákveðinna rannsókna. Styrkur er veittur til eins árs í senn, en heimilt er að endurveita hann.

Stjórn deildar getur átt frumkvæði að rannsóknum á tilteknum efnum og skipu- lagt þær.

III. KAFLI

Fjárhagsákvæði.

7. gr.

(Með fyrirvara samkv. bréfi nefndarinnar til menntamálaráðuneytis.)

Vísindasjóði skal aflað tekna með þessum hætti:

1. Áfengisverzlun ríkisins greiðir ársfjórðungslega til Vísindasjóðs gjald, sem svarar til einnar krónu af hverri flösku, er selzt hefur.
2. Á eftir 2. gr. laga nr. 6, 15. júní 1926 um happdrætti og hlutaveltur komi ný grein, 3. gr. svofelld: "Fyrir happdrættisleyfi samkv. 1. gr. skal greiða gjald,

- er nemi 10% af verði happdrættismiðanna, sem í umferð á að láta. Gjald þetta rennur í Vísindasjóð. Endurgreiða má leyfisgjald fyrir miða, sem ekki hafa selzt. Í reglugerð má kveða nánar á um innheimtu gjaldsins og endurgreiðslu."
3. Á eftir 3. gr. laga nr. 13, 16, marz 1949 um vöruhappdrætti fyrir Samband Íslenzkra berklasjúklinga komi ný málsgrein svofelld: "Þó skal greiða árlegt gjald, er nemur 15% af hreinum ágóða happdrættisins, til Vísindasjóðs. Gjald þetta skal í fyrsta skipti miðað við tekjur happdrættisins frá 1. júlí 1957 til ársloka."
4. Á eftir 3. gr. laga nr. 71, 24. apríl 1954 um happdrætti dvalarheimilis aldraðra sjómanna komi svofelld málsgrein: "Þó skal greiða árlegt gjald, er nemur 15% af hreinum ágóða happdrættisins, til Vísindasjóðs. Gjald þetta skal í fyrsta skipti miðað við tekjur happdrættisins frá 1. júlí 1957 til ársloka".

8. gr.

Fé því, sem Vísindasjóður hefur til umráða til styrkjaúthlutunar árlega, skal skipta svo milli hugvísindadeildar og raunvísindadeildar, að 30% fjárins komi í hlut hinnar fyrrnefndu, en 70% renni til hinnar síðarnefndu.

IV. KAFLI

Gildistaka o.fl.

9. gr.

Nánari ákvæði um framkvæmd laga þessara skulu sett í reglugerð, sem menntamálaráðuneyti staðfestir samkvæmt tillögum stjórnar Vísindasjóðs. Reglugerð sú, sem greind er í 7. gr. 2. tl., er þó gefin út af dómismálaráðuneyti.

10. gr.

Lög þessi taka gildi þegar í stað.

- GREINARGERÐ -

Á árunum 1953 og 1954 vann Rannsóknaráð ríkisins að undirbúningi tillagna um stofnun Vísindasjóðs. Var safnað gögnum um tilhögun hliðstæðra sjóða í nágrennlöndum og rætt um, hvaða fyrirkomulag mundi henta hér á landi. Rannsóknaráð sendi atvinnumálaráðuneytinu og menntamálaráðuneytinu greinargerð um málið seint á árinu 1954.

Í samráði við þáverandi atvinnumálaráðherra, Steingrím Steinþórsson, lét Rannsóknaráð síðan semja frumvarp um málið og var það sent sömu ráðuneytum snemma á árinu 1955.

Frumvarpið gerði ráð fyrir, að Vísindasjóður styrkti rannsóknir á sviði náttúruvísinda, þar með taldar læknisfræði og verkfræði, en ekki hugvísindarannsóknir.

Nokkrir hugvísindamenn ræddu sín á milli um þessar mundir þörfina á auknum fjárstuðningi við hugvísindarannsóknir hér á landi, og komu þeir á framfæri þeirri skoðun, að væntanlegur Vísindasjóður ætti einnig að styrkja hugvísindarannsóknir, þar eð sumar greinir þeirra a.m.k. væru mjög skammt komnar hér á landi og þyrftu eflingar við. Varð það samkomulag milli þáverandi menntamálaráðherra, Bjarna Benediktssonar, og þáverandi atvinnumálaráðherra, að hinn fyrrnefndi skipaði nefnd til frekari undirbúnings og væri einn tilnefndur af Rannsóknaráði ríkisins, einn af háskólaráði, einn af landbúnaðarráðherra, einn af hópi hugvísindamanna, sem látið hafa málið til sín taka, en menntamálaráðherra skyldi skipa formann nefndar án tilnefningar.

Hinn 24. marz 1956 skipaði svo þáverandi menntamálaráðherra nefnd fimm manna til að athuga og gera tillögur um, hvernig bezt verði komið fyrir fjáröflun og stjórn á styrkjum til vísindastarfsemi. Í nefnd þessa voru skipaðir Birgir Kjaran, hagfræðingur, formaður, Ármann Snævarr, prófessor, dr. Björn Sigurðsson, formaður Rannsóknaráðs ríkisins, Júlíus Sigurjónsson, prófessor, og Pálmi Hannesson, rektor. Hefur nefndin samið ofanritað frumvarp. Þess skal getið sérstaklega, að nefndin hafði gengið til fullnaðar frá frumvarpinu, að fráskildum fjárhagsákvæðum þess, áður en Pálmi rektor Hannesson féll frá.

Hér á eftir verður í I. kafla farið nokkrum orðum um þörf á auknum stuðningi við vísindastarfsemi hér á landi og rætt um stofnun og hlutverk Vísindasjóðs. Í II. kafla verður stutt greinargerð um starfsemi vísindasjóða erlendis, einkum á Norðurlöndum. Loks verða einstakar greinar frumvarpsins reifaðar og skýrðar í III. kafla.

I. KAFLI

Þörf á auknum fjárstuðningi við vísindastarfsemi hér á landi.

Atvinnu- og félagsþróun hefur verið geisi hröð undanfarna áratugi. Framfarir í hvers konar vísindum hafa verið meginundirstaða þeirrar þróunar. Frá lokum síðustu heimsstyrjaldar hefur skilningur manna á því, hvert gildi vísindi hafa fyrir þjóðfélagsþróun vaxið mjög og hefur stóraukið fé verið lagt til vísinda víða um lönd. Mörg ríki kappkosta að laða til sín úrvals vísindamenn, en búa jafnframt svo vel að þeim, sem fyrir eru, að engin hættu sé á, að þeir hverfi burtu. Þjóðfélag, sem eflir ekki vísindalegt framtak, hlýtur að dragast aftur úr í menningarlegum og atvinnulegum efnum. Íslendingar verða að taka þátt í þeirri vísindaþróun, sem öðru fremur sérkennir öld vora, ef þeir vilja halda uppi sjálfstæðu menningarþjóðfélagi.

Hér á landi er mönnum naumast enn nægilega ljóst gildi nútíma vísinda fyrir menningu vora og sjálfstæði. Framlög til vísinda eru af skornum skammti. Nokkuð af fé því, sem veitt er, kemur enda ekki að fullum notum, þar eð því er ráðstafað með fjárlagaákvæðum, en sú úthlutunaraðferð reynist oft óheppileg.

Þegar Háskóli Íslands var stofnaður, skapaðist hér á landi nokkur aðstaða fyrir starfsmenn skólans til vísindastarfsemi. Á síðustu áratugum hafa og risið hér á landi stofnanir, þar sem starfsmenn hafa tækifæri til nokkurrar vísindastarfsemi í sumum greinum náttúrufræði, tæknifræði og læknisfræði jafnhliða daglegum skyldustörfum. Vísindastofnanir eru þó fáar, og vísindastarfsemi hér á landi á enn við mikla byrjunarörðugleika að etja. Ber hvorttveggja til, að brautryðjendastarf á þessu sviði er torvelt og seinunnið og einnig hitt, að ekla er á starfsmönnum, sem hafa aflað sér nægilegrar vísindapjálfunar til sjálfstæðra rannsókna.

Þess er ekki að vænta, að vísindaleg menning komist til þroska hér á landi, nema hér skapist slík vísindaleg hefð, að vísindaleg störf séu í heiðri höfð og þau dragi til sín úrvalið úr yngstu kynslóð menntamanna. Þessar starfsgreinar öðlast ekki nægilegt aðdráttarafl, nema mönnum verði gert fjárhagslega kleift að afla sér sérfræðimenntunar og pjálfunar og starfsaðstaða þeirra og launakjör verði sambærileg við það, sem starfsbræður þeirra í nágrennalöndum njóta.

Verkefni, sem bíða úrlausnar íslenskra vísindamanna, eru óþrjótandi. Auðæfi landsins eru margvísleg, en flest torsótt. Vísindalegar rannsóknir á náttúru landsins og hafsins umhverfis það og tæknilegar athuganir á hentugum vinnslu- og nýtingaraðferðum eru vandasöm og umfangsmikil verkefni, sem ekki verða leyst til nokkurrar hlítar, nema með ötulu starfi úrvalsmanna á löngum tíma. Þá má benda á, að félagsvísindalegar rannsóknir eru enn á frumstigi hér á landi, svo að getið sé tveggja rannsóknasviða. Hvert sjálfstætt ríki binzt og þeirri skyldu að leggja nokkuð af mörkum til vísindalegrar þróunar með því að rækja þær frumvísindalegu rannsóknir, sem á

vissan hátt eru grundvöllur nútíma menningarlífs.

Það er alkunna, að ágætir vísinda- og fræðimenn Íslenzkir hafa sett að erlendis og unnið þar ævistarf sitt. Er mikil hætta á því nú, að margir efnilegir vísindamenn leiti sér atvinnu erlendis til frambúðar. Íslenzka þjóðfélagið má illa við slíkri blóðtöku sökum mannfæðar, og horfir til vandræða, ef ekki er að gert.

Nefnd sú, sem samið hefur frumvarp þetta, telur, að Íslenzk vísindastarfsemi hafi til þessa ekki notið nægilegs fjárstuðnings. Er nú brýn þörf á miklu átaki, ef vér eigum ekki að dragast enn meir aftur úr öðrum menningarþjóðum. Nefndin telur, að margra úrræða sé þörf, en þar eð henni var markað fremur þröngt starfssvið, hefur hún aðallega kannað möguleika á stofnun vísindasjóðs. Verður nú lýst nokkuð hlutverki slíks sjóðs, en jafnframt verður bent á önnur úrræði, sem mundu bæta starfsaðstöðu vísindamanna hér á landi.

UM HLUTVERK VÍSINDASJÓÐS

1. Eitt meginverkefni vísindasjóðs í öðrum löndum er að styrkja menn, sem nýlega hafa lokið háskólaprófi í grein sinni til framhaldsnáms og rannsókna. Reynslan sýnir, að vísindastörf verða naumast unnin af öðrum en þeim, sem öðlazzt hafa haldgöða sérmenntun og vísindalega þjálfun í grein sinni að loknu háskólanámi. Hér á landi er þörfin á styrkveitingum til slíkra manna e.t.v. brýnni en annars staðar, vegna þess að vísindastarfsemi er hér á bernskuskeiði. Nálega allir opinberir námsstyrkir eru nú ætlaðir stúdentum, er ekki hafa lokið háskólanámi, en kalla má, að Íslenzka ríkið styrki ekki menn, sem lokið hafa háskólaprófi og hyggjast afla sér vísindalegrar þjálfunar. Er meginþörf á því að bæta hér hlut kandiáata. Eitt aðalverkefni Vísindasjóðs, sem stofnaður yrði, ætti þá að vera fólgið í því að styrkja kandiáata til sérfræðilegrar rannsóknarstarfsemi eftir að þeir hafa lokið fullnægjandi háskólanámi. Sjóðurinn ætti að leiðbeina ungum mönnum um verkefni, liðsinna þeim við að koma sér fyrir á hentugum stöðum utanlands og innan, styrkja þá fjárhagslega og fylgjast síðan með því, hvernig þeir reynast. Allt til þessa hefur orðið að fela ungum mönnum margvísleg vísindaleg verkefni hér á landi, þótt þeir hafi ekki áður átt kost á fullnægjandi undirbúningi, æfingu og reynslu. Er mikil þörf á að breyta þessu. Nefndin telur, að með skynsamlegum styrkveitingum úr Vísindasjóði og annarri fyrirgreiðslu af hendi slíks sjóðs, mundi smám saman alast upp hópur vel menntaðra úrvalsmanna, sem skila mundi margföldum efnahagslegum og menningarlegum arði.
2. Vísindastofnanir hér á landi hafa þröngan fjárhag. Vísindamenn vorir geta því oft og tíðum ekki sinnt verkefnum, sem þeim eru hugleikin vegna erfiðra starfskilyrða og skorts á aðstoð og tækjum. Fjárhagur vísindamannanna sjálfra leyfir að jafnaði ekki, að þeir kosti aðstoð eða leggi eigið fé til rannsókna á annan hátt. Í

Þessu efni gæti féstýrkur úr Vísindasjóði orðið þeim mjög að liði. Þá getur einnig verið æskilegt að veita vel menntuðum vísindamönnum, sem ekki eiga vól á stöðum við sitt hæfi, laun um stuttan tíma, þannig að þeir geti unnið að rannsóknarstörfum. Gæti slíkt orðið til að tryggja þjóðinni starfskrafta, sem ella mundu ekki nýtast henni.

Bætt aðstaða fyrir þá fullþroska vísindamenn, sem eru í opinberum stöðum, og frambúðar vinnuskilyrði fyrir unga menn, sem fullmenntaðir eru, verður að koma frá þeim stofnunum í þjóðfélaginu, sem þeir vinna hjá eða munu ráðast til. Sú aðstoð, sem Vísindasjóður gæti veitt í þessu efni, og rakin hefur verið, er að vísu takmörkuð, en getur þó skipt miklu máli engu að síður.

3. Það háir allri vísindastarfsemi hér á landi, hve lítið er hér til af vísindaritum. Samvinna stofnana, sem kaupa vísindarit, er og ekki eins mikil og skyldi, t. d. er hvergi til allsherjarskrá um vísindarit, sem eru í eigu bókasafna hér á landi og einstakra stofnana. Hæpið er að hafa tvö bókasöfn hérlandis, sem reyna að víða að sér vísindaritum án skýrrar verkaskiptingar. Háskólabókasafn er févana, þar eð Sáttmálasjóður einn hefur af fullkomnum vanefnum orðið að standa straum af bóka-kaupum, en ríkið virðist ekkert hafa lagt til þeirra. Ástandið er enda þannig, að þegar frá eru skildar bókmenntir í íslenskum fræðum, er bókakostur safnsins hvergi nærri viðunandi. Úr þessu getur ríkisvaldið eitt bætt eins og ástatt er. Vísindasjóður ætti þó að geta hlaupið hér undir bagga, þegar sérstaklega stæði á, með útvegun rita, sem bráð og brýn þörf væri á. E. t. v. gætu forráðamenn sjóðsins einnig beitt sér fyrir bókaskiptum og bókalánum.

4. Útgáfa vísindarita eða tímarita, sem fjalla um vísindaleg efni, er óvífða örðugri en hér á landi, þar sem lesendahópur er mjög líftill. Almennir bókaútgefendur eru, sem eðlilegt er, tregir til að gefa út verk um slík efni. Væri því æskilegt, að Vísindasjóður yrði þess umkominn að leggja útgáfustarfsemi lið. Fyrst í stað mun það þó verða sjóðnum ofvaxið fjárhagslega að styrkja slíka starfsemi, sbr. athugasemdir við 2. gr. frv.

Eins og nú hefur verið rakið, getur sámilega fésterkur vísindasjóður orðið íslenskum vísindum hin mesta lyftistöng. Sjóður með því fjármagni, sem hér er gert ráð fyrir, getur þó ekki sinnt nema takmörkuðu verkefni, svo að ýmissa fleiri úrræða er þörf til þess að stuðla að gengi íslenskrar vísindastarfsemi, og skal vikið að fáum einum hér.

1. Nauðsyn ber til að hafa vakandi auga með úrvalsmönnum, meðan þeir eru í skóla og reyna að hlynna að þeim eftir föngum, liðsinna þeim og leiðbeina. Meðal stórbjóða hefst leit að hæfileikamönnum þegar í framhaldsskólum, og eru afburðanemendur þá styrktir stórum í háskólanámi sínu og síðan upp frá því óslitið. Hér á landi er þessu verkefni ekki sinnt sérstaklega, svo að kunnugt sé. Þá er hin mesta

nauðsyn á að búa betur að kandídötum, er stunda vilja almennt framhaldsnám að loknum háskólaprófum. Nú eiga þeir fárra kosta vól um námslán og námsstyrki. Telur nefndin, að stofna þurfi lánasjóð kandiáta, er starfi á svipaðan hátt og lánasjóður stúáenta. Sá sjóður ætti að styrkja efnilega kandiáta til almenns framhaldsnáms, þ.e. til viðbótarnáms við almennt háskólanám, þótt kandiáta einbeiti sér ekki að sérfræðilegum rannsóknum. Að vísu væri heppilegt, að styrkir væru einnig tiltækilegir í þessu skyni, en námslán mundu koma hér að miklu gagni.

2. Vandí ungra vísindamanna yrði ekki leystur með þeirri aðstoð, sem Vísindasjóður gæti veitt þeim. Æskilegt er, að stofnaðar verði nokkrar lausar stöður handa ungum vísindamönnum við íslenzkar stofnanir, svo sem háskólann, Atvinnudeild háskólans, Tilraunastöð háskólans í meinafræði, Náttúrugripasafn o.s.frv. Stöður þessar væru veittar til eins, tveggja eða þriggja ára. Ynnu þeir, sem stöðurnar hlytu, að rannsóknum og námi undir handleiðslu háskólakennara eða forstöðumanns vísindastofnana. Jafnframt mundu þeir geta haft á hendi nokkra kennslu í háskóladeildum. Mun háskóladeildum verða styrkur að slíkum mannafla, en jafnframt yrði kennslan þessum mönnum göð æfing og þjálfun undir kennslu- og vísindastörf síðar.

Í sumum löndum, svo sem Noregi og Svíþjóð, eru slíkar "stipendiat" stöður mikið notaðar til hjálpar ungum vísindamönnum, og hér gætu þær áreiðanlega gengt mikilvægu hlutverki samhliða þeirri aðstoð, sem Vísindasjóður megnar að inna af hendi.

Það mun taka langan tíma að efla vísindi hér á landi svo, að vel sé. Stofnun Vísindasjóðs mundi ekki verða neitt allsherjar bjargráð, er leysti allan vanda. Mestu máli skiptir að gefa vísindastofnunum okkar tækifæri til áframhaldandi vaxtar og þróunar. Vísindasjóður í því horfi, sem ofanritað frumvarp gerir ráð fyrir, mundi þó fá mjög miklu áorkað, þegar tímar líða. Þýðingarmest yrði e.t.v. sú starfsemi hans, sem beinist að undirbúningi og þjálfun efnilegra ungra manna. Gáfur, bjartsýni og kjarkur vísindamannsefna okkar er kannske dýrmætasta eign þjóðarinnar, og er mikið í húfi, að þeir fái uppörfun og styrk, svo að þeir njóti sín sem best. Erlendir vísindasjóðir hafa margir starfað í áratugi og ráðstafað miklu fé. Mun það einróma álit manna, að vísindamannaval í þeim löndum sé nú allt annað og betra en ella hefði verið. Svipuð ætti reynslan að vera hér.

Í ræðu sinni á háskólahátíð fyrir skemmstu komst rektor háskólans, Þorkell prófessor Jóhannesson, m.a. svo að orði: "Ef þjóðin á ekki að standa utangátta í þeirri þróun náttúruvísindanna, sem nú er í þann veginn að valda aldahvörfum í öllum hinum siðmenntaða heimi, með tilkomu kjarnorkunnar, þá verðum við á næstu árum að gera geysilegt átak til eflingar náttúruvísindum í landi voru. Hér er fyrst og fremst um að ræða sérmenntun, fræðslu og rannsóknir í eðlisfræði, efnafræði og

stærðfræði. Ef efnahagslíf okkar í framtíðinni á að þróast eðlilega, verður það í æ ríkara mæli að styðjast við innlenda vísindalega þekkingu og reynslu. Vér getum að sjálfsögðu ekki gert okkur vonir um að verða með nokkrum hætti forustupjóð á þessum vettvangi. En lægsta krafan, sem til okkar er gerð, er sú, að við séum einfærir um að hagnýta þekkingu og reynslu, sem aðrar þjóðir hafa aflað, og samræma okkar þörfum og staðháttum. Það eitt er mikilsvirði, ég leyfi mér að segja lífsnauðsyn. Þess er ekki að vænta, að jafn fámenn þjóð og Íslendingar eru, geti eignast mjög marga menn, er hæfileika hafa til hinna mestu afreka á þessu sviði, en við ættum samt að geta komið okkur upp sæmilega góðu starfslíði, ef lag er með. Í öllum löndum fer nú fram leit eftir mönnum með hæfileika til náms og starfs í þessum vísindagreinum, allt frá bekkjum miðskólanna upp í deildir háskólanna. Hér hefur fram undir þetta ríkt allt of mikil þögn og fáskiptni um þessi efni."

Þessi hvatningarorð mættu vera mönnum umhugsunarefni.

Samkvæmt fjórðu ársskýrslu National Science Foundation í Bandaríkjunum og öðrum heimildum vorðu Bandaríkjamenn um 4.000 til 5.300 miljónum dollara til vísinda og tæknirannsókna árið 1953, og samkvæmt þeim upplýsingum, sem fyrir hendi eru, munu Bretar árlega verja hlutfallslega svipaðri upphæð. Þetta mundi svara til, að Íslendingar eyddu 65 til 85 miljónum króna, ef miðað er við fólksfjölda í löndunum.

Erfitt er að finna hliðstæðar tölur um notkun fjár hér á landi, enda ekki fullkunnugt, hvað er talið með í erlendu tölunum. Við lauslega athugun virðist þó sem Íslendingar verji 9 til 10 miljónum króna til þessara mála í stað þeirra 65 til 85 miljóna, sem mundu samsvara tölunum frá engilsaxnesku löndunum. Menn munu benda á, að engilsaxnesku þjóðirnar eru auðugar og geta því varið svo miklu fé til vísinda. Rétt er það, en hitt er jafnsatt, að þær eru ekki hvað sízt auðugar vegna þess, hve mikla alúð þær hafa lagt við vísinda- og tæknimenningu sína og hve miklu þær hafa til hennar kostað.

II. KAFLI

Um tilhögun vísindasjóða í Danmörku og Noregi.

Áður en ofanritað frumvarp var samið, var rannsakað nokkuð, hvernig vísindastarfsemi er styrkt í nágrannaríkjum.

Af gögnum frá Danmörku, Svíþjóð, Bretlandi, Bandaríkjunum og Kanada verður ráðið, að í þessum löndum er lagt mikið kapp á að örfa menn til vísindalegra starfa og að styrkja vísindastarfsemi fjárhagslega. Alkunnugt er, að eftir að heimsstyrjöld-

inni lauk hafa verið stofnaðir öflugir vísindasjóðir í löndum þessum, svo sem National Science Foundation í Bandaríkjunum, Vísindasjóður ríkisins í Danmörku og Almenni vísindasjóðurinn norski. Auk þess hafa t.d. brezku sjóðirnir, sem styrkja náttúruvísindi og læknisfræðirannsóknir verið eflDIR stórum. Í Svíþjóð hafa framlög til vísindastarfsemi einnig hækkað mikið. Í þessum löndum var þó rekin víðtæk styrkjastarfsemi áður en þessi aukning var gerð, og er auðséð, hve mjög vér Íslendingar erum á eftir í þessum efnun.

Sýnilegt er af gögnum, að menn hafa farið mismunandi leiðir í þessum löndum til þess að ná því takmarki, sem hér er stefnt að. Í sumum löndunum hefur verið lögð áherzla á að stofna vísindasjóði eða efla þá, sem fyrir eru. Tilhögun þeirra sjóða er sýnilega með tvenns konar hætti, sums staðar eru almennir sjóðir með allvíðtækri deildarskiptingu, en annars staðar eru sérsjóðir fyrir tiltekna fræðigreinar (sbr. t.d. í Bretlandi Department of Scientific and Industrial Research og The Medical Research Council, í Danmörku sjóður tæknivísinda o.fl.). Í öðrum löndum hefur megináherzla verið lögð á að stofna nýjar stöður handa efnilegum vísindamönnum, einkum við háskóla eða rannsóknarstofnanir, þar sem skyldustörfum þeirra hefur verið stillt í hóf, en þeir átt þess kost að sérmennta sig samfara starfi. Þessi leið hefur t.d. einkum verið valin í Svíþjóð, þar sem dósentum, öðrum háskólakennurum og starfsmönnum á rannsóknarstofnunum hefur verið stórfjölgað. Raunar hefur hliðstæð þróun einnig átt sér stað í hinum löndunum, þar sem áherzla hefur verið lögð á að stofna öflugra vísindasjóði.

DANMÖRK:

Eins og kunnugt er, starfa í Danmörku allmargir öflugir sjóðir, er hafa það hlutverk að efla og hlynna að vísindastarfsemi. Öflugasti sjóðurinn er Carlsbergsjóðurinn, sem veitir styrki þeim, er vinna að náttúruvísindum og ýmsum hugvísindum (húmanistískum vísindum). Sá sjóður styrkir hins vegar ekki hagnýt vísindi eða tæknivísindi. Árlega er úthlutað um 1 1/2 milj. dönskum krónum úr þessum sjóði. Þá má einnig geta Rask-Örsted sjóðsins, sem stofnaður var 1919. Úr honum eru veittir styrkir til allra vísindagreina, en þó því aðeins að þær varði rannsóknarefni, sem hafa ekki eingöngu þjóðlegt gildi. Úthlutanir námu d. kr. 660.000.00 starfsárið 1954-1955. Rannsóknaráð tæknivísinda, sem sett var á stofn 1946, ræður yfir um það bil 1/4 milj. d. kr. árlega til úthlutunar. Auk þessara almennu sjóða eru margir sérsjóðir, ekki sízt við háskólana í Kaupmannahöfn og Árósum.

Skömmu eftir heimsstyrjöldina síðustu var skipað í Danmörku nefnd manna til þess að gera tillögur um það, hversu unnt væri að bæta hag vísinda- og fræðimanna í Danmörku. Meðal merkustu tillagna nefndarinnar var tillaga um stofnun almenns vísindasjóðs. Var frv. lagt fram á þingi 1952 um stofnun þess sjóðs, og náði það

þegar fram að ganga (lög nr. 205, 7. júní 1952), sbr. einnig tilskipun 24. júní 1952.

Skal nú rekja stuttlega höfuðdrætti um starfssvið sjóðsins og starfshætti:

A. Hlutverk sjóðsins:

Því er lýst svo í tilskipun um sjóðinn: "Hlutverk hins almenna vísindasjóðs ríkisins er að stuðla að danskri vísindastarfsemi, einkum á sviði frumvísinda, og skiptir ekki máli, hvaða stofnun vísindastarfsemin er tengd."

Í 2. gr. tilskipunarinnar er hlutverk sjóðsins sérgreint nánar. Samkv. 1. málsg. skal verja árlegum tekjum sjóðsins til þess að stuðla að framkvæmd á rannsóknnum, sem ætla má að ljúkist innan tiltekins tíma, enda megi hvorki vænta fjárfamlaga til þeirra af því fé, sem árlega er veitt til rekstrar rannsóknarstofnana, né annarra fjárveitinga eða fjárstyrkja samkvæmt fjárlögum eða frá ráðuneytum. Í 2. málsg. eru síðan tekin upp þau rannsóknarefni, sem heimilt er að styrkja.

Samkvæmt því má verja fé úr sjóðnum til þess að styrkja þá starfsemi, sem nú greinir:

1. Meiri háttar vísindalegar rannsóknir, svo sem fornleifagröft, rannsóknarleiðangra og ýmiss konar vísindalegar rannsóknir á náttúru lands, svo og rannsóknir, sem framkvæmdar eru í rannsóknarstofnunum og tilraunastöðvum.

2. Útvegum tækja og rita við vísindaleg störf, enda séu þau sérstaklega dýr eða sérstaks eðlis að öðru leyti.

3. Veita má styrki úr sjóðnum til aðstoðar við vísindarannsóknir, og tekur þetta til aðstoðar vísindalega þjálfaðra manna, enda sé hún til bráðabirgða, eða annars konar aðstoðar.

4. Útvegum rannsóknarefna, svo sem tilraunadýra og ljósmynda af handritum.

5. Útgáfa vísindarita.

6. Ferðalög í þágu tiltekinnar, vísindalegrar rannsóknar.

7. Styrkja má danska vísindamenn, sem þörf er á að létta af sér störfum til þess að geta einbeitt sér að tilteknum rannsóknum.

Í 3. málsg. er síðan ákvæði um það, að sjóðurinn veiti eingöngu styrki samkvæmt umsóknum frá vísindamönnum og vísindastofnunum, en stjórn sjóðsins skipuleggur ekki rannsóknir eða gerir uppástungur um þær.

B. Stjórn vísindasjóðs:

Um stjórn sjóðsins eru þau ákvæði, að hún sé skipuð einum manni frá hverri deild sjóðsins, sem eru 5 talsins, svo sem senn verður greint. Auk þess er einn fulltrúi frá menntamálaráðuneyti og annar frá fjármálaráðuneyti í sjóðsstjórninni. Stjórnin kys sér formann til eins árs, og er heimilt að endurkjósa hann.

C. Deildir sjóðsins og verkefni þeirra:

Innan vísindasjóðs starfa fimm deildir, og er stjórn deildar skipuð vísindamönnum einum. Það er verkefni deildanna að ræða og gera tillögur um þær styrkumsóknir, sem borizt hafa, hver á sínu fagsviði, en stjórn sjóðsins leysir úr því til fullnaðar.

Deildir sjóðsins eru:

1. Náttúruvísindadeild:

Stjórn hennar er skipuð 5 mönnum.

Þessi deild sjóðsins fjallar um málefni, sem varða rannsóknarefni innan náttúruvísinda, þar á meðal fræðileg verkefni, sem jafnaðarlega eru talin til læknávísinda og landbúnaðarfræða.

2. Hugvísindadeild (húmanistisk vísindi).

Deildin fjallar um rannsóknarefni á vettvangi hugvísinda, og er guðfræði talin til þeirra greina.

3. Félagsvísindadeild.

Til þessarar deildar ber að skjóta málum, er varða félagsvísindi (lögfræði, hagfræði, stjórnfræði og félagsfræði).

4. Læknisfræðideild.

Deildin fjallar um málefni, er varða læknávísindi, að svo miklu leyti, sem þau teljast ekki til náttúruvísindadeildar.

5. Landbúnaðardeild.

Stjórn deildar er skipuð fimm mönnum, sem yfirleitt eru tilnefndir af tilteknum háskóladeildum.

Kjörtímabil stjórnarmanna deildar er yfirleitt 5 ár, og þó svo, að á ári hverju verður eitt sæti laust í deildarstjórn, þ.e. eftir fyrsta starfsár fer einn maður úr stjórn samkvæmt hlutkesti, sem fram fer í upphafi starfstímabils, og er þá kosinn maður í hans stað að nýju, og svo koll af kolli. Endurkjósa má stjórnarmann, en þó ekki nema til eins kjörtímabils. Hver deild kýs sér formann til eins árs, og má endurkjósa hann til formemmsku. Kjörgengir til stjórnarstarfa í deild eru þeir vísindamenn einir, sem eru undir sjötugu, þegar kosning fer fram.

D. Um tilhögun styrkveitinga.

Styrkir eru veittir í eitt skipti fyrir öll eða til tiltekins árabils.

Styrkir eru veittir samkvæmt umsóknum, sem stíla ber til stjórnar sjóðsins á auglýstum tíma ár hvert. Þegar sérstaklega stendur á, er unnt að veita styrki á öðrum tíma en þeim, sem auglýstur er árlega.

E. Skipting tekna sjóðsins milli deilda.

Í 7. gr. í tillögum vísindasjóðsnefndar til tilskipunar um vísindasjóð var lagt til, að greint yrði í tilskipun, hversu mikla hlutdeild hver einstök deild skyldi fá í þeirri heildarfjárhæð, sem tiltækileg væri til úthlutunar hverju sinni. Ráðuneytið virðist ekki hafa fallizt á þessa tilhögun, en ekki er skýrt, hvernig leysa eigi þetta mál. Helzt er svo að sjá, að yfirstjórn sjóðsins ákveði hverju sinni þessa skiptingu fjárens - væntanlega eftir að sýnt er, hverjar umsóknir borizt hafa ár hvert.

F. Tengsl vísindasjóðs við aðra vísindalega sjóði.

Stjórn sjóðsins ber að hafa nána samvinnu við Carlsbergsjóðinn, Rask-Örsted sjóðinn, rannsóknaráð tæknivísinda og aðra sjóði og stofnanir, sem vinna að og veita styrki til vísindastarfa, í því skyni að samræma eftir föngum störf þessara aðilja.

G. Fjárstjórn o. fl.

Stjórn sjóðsins annast bókfærslu og semur reikninga árlega.

Þess skal að lokum getið, að árlegt framlag danska ríkisins til sjóðsins er 2 milj. kr. samkvæmt vísindasjóðslögunum frá 1952.

NOREGUR.

Í Noregi eru nokkrir sjóðir, sem ætlað er að stuðla að vísindastarfsemi, en þeir eru þó fæstir verulega öflugir. Af sjóðunum má nefna þessa: Nansens-sjóðinn og þá sjóði, sem við hann eru tengdir. Mun fé þeirra nema um 12 1/2 milj. norskra króna. Norsk varekrigsforsikrings fond, um 3 1/2 milj. og gjafasjóður C. Mohr, sem nemur rösklega 1 milj. króna. Vísindarannsókn sjóðurinn frá 1919, sem stofnaður var með 3 milj. kr. framlagi samkvæmt ályktun Stórþingsins 18. júlí 1919, mun nú nema um 4.8 milj. Sjóðurinn greinist í tvær deildir, hugvísindadeild og náttúruvísindadeild, og skiptist fé sjóðsins milli þeirra deilda nokkuð að jöfnu. Langöflugasti vísindasjóður Noregs er þó ótalinn, þar sem er sjóður sá, sem vísindastarfsemi hlýtur um hendur Norskra getrauna h/f. Til þessarar getraunastarfsemi var stofnað með ályktun Stórþingsins 21. júní 1946. Voru þau ákvæði þá sett um tekjur getrauna, að þær skyldu skiptast milli Íþróttahreyfingar og vísindastarfsemi á þá lund, sem nú greinir:

1. 1 milj. kr. tekjur ganga óskiptar til Íþróttamála.
2. Af tekjum frá 1 milj. til 2 milj. ganga 80% til Íþróttamála auk þeirrar 1 milj. kr., sem greinir í 1. tölulið.
3. Af 2 til 3 milj. kr. tekjum renna 60% til Íþróttamála.
4. Af tekjum frá 3 til 4 milj. renna 40% til Íþróttamála.
5. Af tekjum, sem nema meiru en 4 milj. ganga 20% til Íþróttamála.

Það fé, sem ekki gengur til íþróttamála, rennur óskipt til vísindastarfsemi.

Á fjárlagaárinu 1956-1957 nema þær fjárhæðir, sem renna af getraunafé til vísinda- og fræðistarfsemi í Noregi, um 22 milj. norskra króna, en úr öðrum sjóðum, sem hlynna að vísindastarfsemi, er áætlað að úthlutað hafi verið um 3.0 milj. kr. Sést af þessu, að getraunaféð er langdrýgsta tekjulindin fyrir norsk vísindi.

Þrjú rannsóknaráð ráðstafa getraunafénu og fylgjast með, hvernig því er varið, þ.e. Rannsóknaráð tækni- og náttúruvísinda, Rannsóknaráð almennra vísinda og Rannsóknaráð landbúnaðarvísinda. Rannsóknaráðin hafa með sér samvinnunefnd (Forskningsrådenes fellesutvalg), sem þrjú ráðuneyti eiga einnig fulltrúa í. Skal nú gerð grein fyrir hvorttveggja, yfirstjórn sjóðsins og deildunum, en auk þess verður skýrt frá skiptingu fjár milli vísindagreina.

1. Yfirstjórn sjóðsins.

Hún er skipuð formanni og 10 meðlimum, ásamt varamönnum, og skipar konungur þá alla.

1. 2 eru nefndir til af rannsóknaráði tæknivísinda og náttúruvísinda.
2. 3 eru nefndir til af rannsóknaráði almennra vísinda.
3. 2 eru nefndir til af rannsóknaráði landbúnaðarvísinda.
4. 3 stjórnarmenn eru tilnefndir af ráðuneytum, kirkju- og menntamálaráðuneyti, landbúnaðarráðuneyti og iðnaðar- og sjávarútvegsmálaráðuneyti.

Kjörtímabil formanns og annarra stjórnarmanna er 4 ár.

Konungur virðist skipa formann án tilnefningar.

Hlutverk yfirstjórnarinnar er að gera tillögur til menntamálaráðuneytis um það, hvernig skipta skuli getraunafé milli deilda sjóðsins. Samkv. þessu ákvæði er það ráðuneyti, sem sker úr því til fullnaðar, hvernig skiptingin verði framkvæmd, en sjálfsagt fer ráðuneytið að jafnaði eftir tillögum yfirstjórnar sjóðsins. Yfirstjórnin á ennfremur að fjalla um málefni, sem varða deildirnar allar. Hún skal vera ríkisstjórn og ráðuneytum til aðstoðar í málefnum, sem varða fjárframlög til vísinda, og ennfremur veita upplýsingar, sem einstaklingar eða opinberir aðiljar kunna að leita eftir og varða starfsemi ráðanna þriggja.

2. Deildirnar þrjár.

A. Rannsóknaráð tæknivísinda og náttúruvísinda:

Í ráðinu eru 26 menn og skiptast þeir í þrjá hópa:

1. Sex menn eru tilnefndir af jafnmörgum ráðuneytum.
2. Tíu menn tilnefndir af iðnaðarsamtökum og atvinnurekendafélögum. A.m.k. 4 skulu vera sérfræðingar.
3. Tíu menn tilnefndir af háskólum og rannsóknarstofnunum.

B. Rannsóknarráð almennra vísinda:

Í ráði þessu eru 5 greinaflokkar og eru ráðsmenn 32. Skiptast þeir svo á greinaflokka:

- a. Tungumál og sagnfræði, 6 meðlimir.
- b. Félagsvísindi, 6 meðlimir.
- c. Sálfræði og uppeldisfræði, 6 meðlimir.
- d. Náttúruvísindi, 8 meðlimir.
- e. Læknisfræði, 6 meðlimir.

C. Rannsóknaráð landbúnaðarvísinda.

Í ráðinu eru 29 menn, og skiptast þeir í 4 hópa.

1. Fimm menn tilnefndir af stjórnardeildum.
2. Fimm menn tilnefndir af bændasamtökum.
3. Ellefu menn tilnefndir af háskólum, bændaskólum og tilraunastöðvum.
4. Átta menn tilnefndir af tilraunaráðum landbúnaðarins og nefndum.

Öllum rannsóknaráðum eru settar ýtarlegar starfsreglur.

3. Skipting fjár milli vísindagreina.

Á árunum 1954-1955 og 1956-1957 var fé, sem rann til vísinda af getraunafé í Noregi, skipt þannig:

	1954-1955 milj. kr.	1956-1957 milj. kr.
Sérlegar framkvæmdir	6.560	7.715
Samvinnunefnd rannsóknaráða	0.125	0.185
Rannsóknarráð almennra vísinda	5.020	5.800
Rannsóknarráð landbúnaðarvísinda	2.845	3.370
Rannsóknarráð tækni- og náttúruvísinda	3.560	4.930
Milj. kr.	18.000	22.000

Fé það, sem kom til úthlutunar rannsóknarráðs almennra vísinda, skiptist þannig árið 1954-1955:

Mál og saga	1.3	milj. kr.
Félagsvísindi	0.348	- -
Sálfræði	0.380	- -
Náttúruvísindi	1.511	- -
Læknisfræði	0.902	- -
Óskipt	0.379	- -
Stjórnarkostnaður	0.200	- -
	5.020	milj. kr.

Af fé því, sem rannsóknaráð almennra vísinda úthlutaði tilgreindri starfsemi, fóru því 2,0 milj., eða 45%, til hugvísindarannsókna en 2,4 milj., eða 55%, til náttúruvísinda og læknisfræði. Ef gert er ráð fyrir, að annað fé rannsóknaráðs almennra vísinda hafi skipzt í svipuðu hlutfalli, hafa hugvísindi hlotið alls um 2.290 milj. en náttúruvísindi og læknisfræði um 2.733 milj. af fé þess rannsóknaráðs.

Af þeim 6.560 milj. kr., sem varið var til sérlegra framkvæmda, fóru 6.460 til náttúruvísindalegra framkvæmda.

Því má álykta, að af þeim 18 miljónum getraunafjár í Noregi, sem varið var til vísinda árið 1954-1955, hafi 2.833 milj. kr. eða tæpum 16% verið varið til hugvísinda en 15.152 milj. kr., eða um 84% verið varið til náttúruvísinda, þar með taldar verkfræði og læknisfræði.

III. KAFLI

Athugasemdir við einstakar greinar ofanskráðs frv.

Um 1. gr.

Hér er mælt fyrir um stofnun Vísindasjóðs og heiti hans lögfest.

Um 2. gr.

Í 2. gr. er sjóðnum markað það verksvið almennt að efla íslenskar vísindarannsóknir, einkum á sviði frumvísinda. Er þetta ákvæði svipaðs efnis í dönsku og norsku lögnum um vísindasjóði. Sjóðurinn styrkir að sjálfsögðu einnig hagnýtar annsóknir, en ákvæðið felur í sér, að frumvísindarannsóknir eigi að sitja í fyrirrúmi, þótt reyndar sé stundum vandi að greina þar á milli. Um hina einstöku liði greinarnnar skal þetta tekið fram:

a-liður. Samkvæmt honum er heimilt að styrkja einstaklinga eða vísindastofnanir vegna tiltekinna rannsóknarverkefna. Hér er ekki kveðið sérstaklega á um það, hversu háir styrkur geti verið eða hvort einskorða eigi hann við beinan kostnað, sem vísindamaður hefur af því að gegna tiltekinni rannsókn. Eins og ákvæðið er orðað, hefur deildarstjórn óbundnar hendur í þessu efni. Það er þó engan veginn ætlunin með þessu ákvæði, að styrkir verði launabót til fastra embættis- eða starfsmanna, heldur að þeim verði í hæsta lagi bættur tekjumissir, sem þeir kunna að verða fyrir vegna rannsókna sinna. Ljóst er, að upphæð styrks getur oltið á því, hvort umsækjandi hefur lífvænlegt starf samhliða rannsóknarstarfi sínu. Þegar rætt er hér um vísindastofnanir, er að sjálfsögðu átt við það, að stofnun hafi mönnum á að skipa, sem vinni að rannsóknarstörfum, og einnig að stofnun verði því aðeins veittur styrkur, að henni komi ekki fé annars staðar að í sama skyni. Þykir ekki þörf á að taka þetta sérstaklega fram, svo sem gert er t.d. í dönsku lögnum.

Ljóst er, að unnt er að veita mönnum styrki úr sjóðnum, þótt þeir hafi ekki lokið háskólaprófum. Allt veltur á því, hvort þeir teljast hæfir til að sinna vísindalegum rannsóknum, og að rannsóknarefni þeirra séu þess efnis, að þau teljist styrkhæf.

b-liður. Knadídatar geta því aðeins fengið styrk úr sjóðnum, að styrk sé varið "til vísindalegs sérnáms og þjálfunar". Með þessu orðalagi er átt við það, að óheimilt er að styrkja kandiðata til venjulegs framhaldsnáms eftir kandiðatspróf, þ.e.a.s. kandiðat verður að vinna að tilteknum sérfræðilegum rannsóknum í hinu fyrirhugaða námi sínu eða afla sér vísindapjálfunar.

Eins og dregið er á hér að framan, telur nefnd sú, er frumvarpið samdi, æskilegt, að bráðlega verði stofnaður lánasjóður fyrir kandiðata, og mundi sá sjóður stuðla að því, að kandiðatar gætu stundað almennt framhaldsnám, þótt þeir hefðu ekki í huga að einbeita sér að sérgreindum rannsóknarefnum. Sjóði þeim, sem stofna á samkvæmt frumvarpi þessu, væri og alls kostar ofviða að styrkja kandiðata almennt til framhaldsnáms.

c-liður. Um styrki til rannsóknarstofnana á það við, sem sagt var almennt við a-lið. Ljóst er, að sjóðsstjórn (eða deildarstjórn) getur fest kaup á tækjum, ritum eða rannsóknarefnum og látið þau í té einstökum rannsóknarmönnum. Ekki þykir þó þörf á að festa þá heimild í lögum.

Um 3. gr.

Hér er kveðið á um skiptingu sjóðs í deildir. Rétt hefur þótt að mæla fyrir um það í frv., hverjar vísindagreinar teljast til hvorrar deildar um sig, þótt upptalning sé ekki tæmandi, enda verða mörkin milli deildanna þá skýrari.

Um 4. gr.

Óþarft hefur þótt að hafa stjórnarmenn sjóðsins fleiri en þrjá, enda eru verkefni stjórnar tiltölulega afmörkuð.

Um 5. gr.

Nokkur vandi er að ákveða, hvernig skuli skipa deildarstjórnir. Hér er leitazt við að tryggja, að sem flestar megingreinar, er teljast til hvorrar deildar um sig, fái fulltrúa í deildarstjórn. Þessu marki verður þó ekki náð að fullu nema með því að hafa stjórnarmenn deildar mun fleiri en heppilegt þykir af öðrum ástæðum. Ef ákvæði 5. gr. verða lögfest, má telja öruggt, að í deildarstjórnir veljist kunnáttumenn einir, sem séu gerkunnugir málum sinnar greinar og kunni skil á vísindalegum vinnubrögðum almennt.

Rétt hefur þótt að kveða svo á, að umboð tveggja fyrstu stjórnarmanna í deild renni út eftir tveggja ára setu samkvæmt hlutkesti. Verður þá aldrei skipt um fleiri en 2 eða 3 stjórnarmenn í einu. Með þeirri tilhöggun er stuðlað að festu og samhengi

í störfum deilda.

Um 6. gr.

Hér eru ákvæði um það, hverjir annist úthlutun styrkja úr Vísindasjóði og ennfremur ákvæði um úthlutunarhætti og eftirlit með því, hvernig styrkir séu hagnýttir. Meginregla er, að deildarstjórn úthlutar styrk eftir umsóknum, sem borizt hafa. Þó getur stjórn deildar boðið vísindamanni eða forráðamanni rannsóknarstofnunar fjárstyrk, enda getur deildarstjórn átt frumkvæði að rannsóknum á tilteknum efnum og skipu-
lagt þær.

Hér á landi mun nokkuð skorta á eftirlit með því, að námsstyrkir séu ætíð notaðir, svo sem til var ætlað og skylt er.

Maður, sem hefur eftirlit með hagnýtingu styrkja Vísindasjóðs, þarf að bera gott skyn á vísindaleg vinnubrögð og að hafa gott yfirlit yfir rannsóknir, sem styrkþegi stundar. Slíku eftirliti er ókleift að koma við, nema sérstökum manni sé falið að annast það. Vísindasjóðsfrumvarpið heimilar því, að hvor deild um sig ráði vísinda-
lega menntaðan ritara til þess að rækja slíkt eftirlit, þótt ekki sé gert ráð fyrir, að það verði fullt starf. Ritari mundi einnig verða ungum mönnum til aðstoðar við að koma þeim fyrir við hentugar stofnanir utan lands eða innan. Auk þess mundi ritari annast önnur störf, svo sem undirbúning mála, sem leggja á fyrir sjóðsstjórn. Má þar til nefna að kanna þarf vandlega umsóknir, sem berast, hvort þær séu nægi-
lega undirbúnar og rökstuddar. Margvísleg önnur tæknileg atriði mundu þarfnast undirbúnings og afgreiðslu.

Um 7. gr.

Hér að framan er það rakið, að mörg verkefni bíða Vísindasjóðs. Ljóst er, að sjóðurinn kemur því aðeins nokkru verulegu til leiðar, að hann hafi allmiklar og öruggar tekjur. Nefndin, er frumvarpið samdi, telur, að ekki muni rétt að áætla fjár-
þörf minni en 1 1/2 miljón á ári fyrstu árin miðað við núverandi verðlag, en æskilegt er að hægt væri að ráðstafa meiru fé.

Í 7. gr. er lagt til, að Vísindasjóði verði ætlaðir þrír tekjustofnar: 1. Nokkurt aukagjald verði lagt á selt áfengi, 2. 10% leyfisgjald verði tekið af almennum happ-
drættisleyfum og 3. 15% gjald verði tekið af tekjum tveggja vöruhappdrætta. Þessum úrræðum er það sameiginlegt, að ríkissjóður missir ekki eða þarf ekki að missa af tekjum, þótt þessir tekjustofnar verði lagðir til Vísindasjóðs. Skal nú vikið að hverj-
um tölulið greinarinnar um sig.

1. töluliður. Hér er lagt til, að Áfengisverzlun ríkisins greiði gjald, sem nemi 1 kr. af hverri seldri flösku, til Vísindasjóðs. S.l. ár voru seldar 846.920 flöskur, en 1954 869.155 flöskur. Hreintekjur Áfengisverzlunar ríkisins eru áætlaðar kr. 76.000.000.00 á fjárlögum fyrir árið 1956. Að sjálfsögðu væri unnt að hækka

verð áfengis, sem næmi þessu gjaldi. Þess skal getið, að allvíða erlendis er sala áfengra drykkja, einkum áfengs öls, skattlögð í þágu vísinda.

2. töluliður. Hér er lagt til, að gjald verði tekið af almennum happdrættisleyfum. Samkv. 1. nr. 6/1926 þarf leyfi dómsmálaráðuneytis að koma til, ef efna skal til happdrættis, annars en peningahappdrættis. Nú er ekki tekið gjald fyrir happdrættisleyfi, en leyfi munu ekki veitt öðrum en félögum eða öðrum samtökum. Samkvæmt upplýsingum frá dómsmálaráðuneytinu var 30 aðiljum veitt happdrættisleyfi árið 1955. Nam fjöldi miða alls 846.800. Rétt er að benda á, að þetta er óvenjulegur miðasægur, þar sem kosningarhappdrætti stjórnmalaflokka eru þarna meðtalin. Í 2. tölulið er lagt til, að gjald fyrir happdrættisleyfi nemi 10% af verði happdrættismiða, sem leyfið tekur til. Í reglugerð mun vera rétt að kveða svo á, að endurgreiða megji gjald af þeim miðum, sem sannanlega hafa ekki selzt.

3. og 4. töluliður. Með lögum nr. 13/1949 var Sambandi Íslenzkra berkla-sjúklinga heimilað að stofna til vöruhappdrættis og með 1. nr. 71/1954 var dvalarheimili aldraðra sjómanna einnig heimilað að stofna til svipaðs happdrættis. Er kunnugt, að mikill ágóði hefur orðið á þessum happdrættum. Háskóli Íslands hefur samkv. lögum nr. 44/1933, sbr. 1. nr. 81/1940 einkaheimild til að reka peningahappdrætti til 1. jan. 1960. Samkvæmt 1. gr. 1. nr. 44/1933 hefur háskólinn þurft að gjalda 20% af hreinum arði sínum fyrir happdrættisleyfið. Rennur gjald þetta til rekstrar Atvinnudeildar háskólans. Samband Íslenzkra berkla-sjúklinga og Dvalarheimili aldraðra sjómanna hafa hins vegar ekki þurft að greiða neitt gjald fyrir hin lög-bundnu happdrættisleyfi sín, og er hlutur háskólans því miklu lakari en þessara aðilja tveggja. Hér er lagt til, að 15% gjald verði lagt á happdrætti beggja þessara aðilja, og renni það gjald í Vísindasjóð. S.Í.B.S. hefur notið happdrættisfríðindanna í 7 ár, en Dvalarheimilið í nærfellt 3 ár, og hið lága gjald, sem hér er lagt til að innheimt verði, skerðir ekki tilfinnanlega tekjur af þessum happdrættisfyrirtækjum. Lagt er til, að þessi skipan komist ekki á, fyrr en frá 1. júlí n.k. að telja. Þyki óviðkunnantlegt að byrja þessa happdrættisskattlagningu á miðju leyfistímabili, mætti ef til vill bæta leyfishöfum tekjumissi að einhverju leyti með því að heimila þeim að fjölga miðum.

Um 8. gr.

Telja verður, að fjárbörf raunvísindadeildar Vísindasjóðs sé mun meiri en hugvísindadeildar, og er hér lagt til, að fé sjóðsins skiptist svo milli deilda, að 70% komi í hlut raunvísindadeildar, en 30% í hlut hugvísindadeildar. Um þetta varð þó nokkur ágreiningur í nefndinni. Heppilegt mun að festa þetta hlutfall í lögnum sjálfum, svo að komið verði í veg fyrir togstreitu milli deilda sjóðsins um hlutdeild í heildarfé hans.

Um 9. og 10. gr.

Þær veita ekki tilefni til athugasemda.